

ІНТЕГРАЦІЙНА СУМІСНІСТЬ КРАЇН – ЧЛЕНІВ ОЧЕС

ТРОЯН І. А.

УДК 339.924

Троян І. А. Інтеграційна сумісність країн – членів ОЧЕС

Стаття присвячена дослідженню інтеграційної сумісності країн – членів ОЧЕС. Виокремлено головні її компоненти: економічний, політико-правовий, науково-технологічний, інфраструктурний, соціальний, фінансовий. Досліджено показники торговельної, міграційної та інвестиційної сумісності у зіставленні з ЄС-15. Проаналізовано комплементарність торгівлі країн ОЧЕС за основними групами товарів.

Ключові слова: інтеграційна сумісність, ОЧЕС, субрегіональна торгівля.

Рис.: 5. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 10.

Троян Ірина Анатоліївна – асистент, кафедра економічної теорії та державного управління, Кримський економічний інститут Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана (вул. Севастопольська, 21/4, Сімферополь, 95015, Україна)

E-mail: troyan.irin@mail.ru

УДК 339.924

Троян И. А. Интеграционная совместимость стран – членов ОЧЭС

Статья посвящена исследованию интеграционной совместимости стран ОЧЭС. Выделены главные ее компоненты: экономический, политико-правовой, научно-технологический, инфраструктурный, социальный, финансовый. Исследованы показатели торговой, миграционной и инвестиционной совместимости в сопоставлении с ЕС-15. Проанализированы комплементарность торговли стран ОЧЭС по основным группам товаров.

Ключевые слова: интеграционная совместимость, ОЧЭС, субрегиональная торговля.

Рис.: 5. **Табл.:** 2. **Библ.:** 10.

Троян Ирина Анатольевна – ассистент, кафедра экономической теории и государственного управления, Крымский экономический институт Киевского национального экономического университета им. В. Гетьмана (ул. Севастопольская, 21/4, Симферополь, 95015, Украина)

Email: troyan.irin@mail.ru

UDC 339.924

Troyan I. A. Integration Compatibility of BSEC Member States

Article is devoted to the integration compatibility of the BSEC member states. Its main components are pointed out: economic, political-legal, scientific-technological, infrastructural, social and financial. The indicators of trade, investment and migration compatibility in comparison with the EU-15 are researched. Analysis of trade complementarity of BSEC countries by major product groups is given.

Key words: integration compatibility, BSEC, subregional trade.

Pic.: 5. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 10.

Troyan Irina A. – Assistant, Department of Economic Theory and State Management, Crimean Economic Institute of the Kiev National Economic University named after V. Getman (vul. Sevastopolska, 21/4, Simferopol, 95015, Ukraine)

Email: troyan.irin@mail.ru

Інтенсифікація і розповсюдження інтеграційних процесів стали однією з ключових тенденцій розвитку світового господарства. Найбільш поширеним її проявом є укладання регіональних торговельних угод і формування відповідних формувань. Разом з тим більшість інтеграційних блоків не досягли значних успіхів і протягом тривалого періоду залишаються на стадії зони вільної торгівлі товарами або неспроможні навіть перейти до неї, що характерно, наприклад, для Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС). У цьому контексті постає питання дослідження інтеграційної сумісності цих країн як комплексної індикативної бази наявного стану і потенціалу розвитку економічної інтеграції.

Питанням регіональної економічної інтеграції країн у рамках ОЧЕС присвячені роботи вітчизняних і зарубіжних вчених: Д. Лук'яненка, А. Лага, В. Московкіна, С. Наливайченко, А. Поручника, В. Чужикова, Ю. Шишкова, О. Шолкиної. Разом з тим, недостатньо уваги приділяється передумовам і потенціалу інтегрування держав, що вимагає детального дослідження відповідної індикативної бази.

Метою статті є дослідження інтеграційної сумісності країн – членів ОЧЕС у сучасних умовах.

Багатогранність економічної інтеграції обумовлює складність дослідження усіх її аспектів у контексті прогностичної оцінки щодо успіху або неуспіху розвитку регіонального блоку. Деякі зарубіжні вчені, розглядаючи гіпотезу сумісності країн, зводять її до сумісності стратегічних національних інтересів, припускаючи достатність стратегічних факторів для управління інтеграційними процесами [1, с. 50]. Інші вчені пропонують оцінити рівень інтегрованості національних країн за допомогою їх ступенів відкритості в рамках регіонального блоку, розрізняючи *торгово-політичну* (визначається зовнішньоторговельною, фіскальною, валютною та іншими її макроекономічними напрямками) і *відтворювальну* (як частки зовнішньоторговельного обігу у обсязі ВВП) [2, с. 14]. Разом з тим залишаються незадіяними неекономічні сфери впливу на інтеграцію, а також вплив зовнішнього середовища. Тому пропонується введення концепції інтеграційної сумісності країн, яке доцільно визначати як оптимальне поєднання об'єктивних зовнішніх чинників та внутрішніх потенціалів країн у процесі їх взаємодії, що встановлюють ефективність інтеграційних процесів країн регіону.

Специфіка субрегіону ОЧЕС обумовлює значну кількість існуючих проблем не тільки економічного, але й політичного, соціального, фінансового, екологічного характеру тощо. Ще на етапі ідеї створення ОЧЕС країни зустрілися з певними негативними факторами «від повної нестабільності країн-учасниць і їх економічної інфраструктурної несумісності до соціально-культурних відмінностей» [3, с. 256]. Дослідження інтеграційної сумісності дозволить виявити спеціалізацію країн у рамках ОЧЕС, наявність або відсутність комплементарності субрегіональної торгівлі, а також визначити потенціал поглиблення торговельного співробітництва і створення зони вільної торгівлі.

Унаслідок того, що різні сфери відтворення національних економік мають різний ступінь «схильності

до інтеграції», сприйняття цих сфер економічних процесів в інших країнах обумовлює відповідну взаємозалежність і посилює інтеграційні процеси [4, с. 56]. Тому оцінити наявність інтеграційної сумісності країн вважається можливим, аналізуючи такі важливі сфери впливу і взаємодії, як економічну, політико-правову, науково-технологічну, інфраструктурну, соціальну, фінансову. У кожному компоненті виокремимо показники і агреговані індекси, які найбільш повно характеризують їх у контексті інтеграційної сумісності, та порівняємо з відповідними індикаторами країн ЄС-15 (табл. 1).

Як бачимо з табл. 1, слабку сумісність країни Чорноморського субрегіону мають у фінансовому і науково-технологічному розрізах, середній рівень сумісності характерний для економічної і соціальної сфер, високий рівень – для політичної та інфраструктурної. Однак слід зазначити, що деякі аспекти оцінки інтеграційної сумісності країн ОЧЕС неможливо виразити через кількісні критерії. Наприклад, схожість державного устрою країн (для більшості країн – парламентська республіка), але різнобічність політичних інтересів країн і міжнародні конфлікти; низька ефективність діючих інститутів, середня релігійна однорідність (превалювання православ'я, крім Азербайджану, Туреччини і Албанії (сунітський або шіїтський іслам), великі можливості субрегіону до виходу на ринки інших регіонів і світу тощо.

Розглядаючи функціонально-галузеву специфіку економічної глобалізації, відзначають випереджальну активність міжнародного руху капіталу [7, с. 43]. Тому для більш комплексної і точної оцінки інтеграційної сумісності слід враховувати сферу регіонального фінансового співробітництва, а також інший аспект співробітництва країн – аналіз руху робочої сили. Отже на основі побудови взаємних матриць потоків торгівлі товарів, прямих іноземних інвестицій і міграції розраховано торговельну, міграційну та інвестиційну сумісності країн – членів ОЧЕС, які фактично відображають частки внутрішньорегіональних потоків у сукупному обсязі, станом на 2000 р. і 2010 р. у зіставленні з відповідними показниками для країн ЄС-15 (рис. 1).

Дані, наведені на рис. 1, свідчать, що в контексті інтеграційної сумісності країни ОЧЕС мають низький рівень внутрішньорегіональної торговельної співпраці (коефіцієнт не вище 0,2 у 2000 р. і у 2010 р.) і майже відсутність взаємних інвестиційних потоків (відповідно – не вище 0,05). Натомість міграційна сумісність держав Чорноморського субрегіону знаходиться на середньому рівні – 0,46 у 2000 р. і 0,56 у 2010 р., тоді як для країн ЄС-15 цей показник досить низький – не вище 0,3. Однак за рахунок показників торговельної (0,54) і інвестиційної сумісності (0,52) усереднений коефіцієнт інтеграційної сумісності країн ЄС-15 у 2010 р. склав 0,44 (і 0,46 – у 2000 р.), що відображає середній рівень інтегрованості країн між собою. Для країн ОЧЕС відповідний коефіцієнт не перевищив 0,23 у 2010 р. і 0,24 – у 2000 р., на основі чого можна зробити висновок про низький рівень інтеграційної сумісності по виділених компонентах. При цьому більш детального аналізу потребує сфера торгівлі, яка формує основу розвитку інтеграційних процесів.

Аналіз інтеграційної сумісності країн-членів ОЧЕС за основними компонентами, 2011 р.

Показник	Середнє за країнами ЄС	Середнє за країнами	Співвідношення мінімального та максимального значень	ОЧЕС			Ступінь сумісності
				Коефіцієнт варіації, %	Гомогенність розподілу за країнами		
<i>Економічний компонент</i>							
ВВП на душу населення, дол. США	40219	7901	1:13	84	Неоднорідна		
Частка експорту товарів і послуг у ВВП, %	57,4	34,9	1:2,8	38	Недостатньо однорідна		
Частка імпорту товарів і послуг у ВВП, %	53,4	43,35	1:3,8	41	Недостатньо однорідна		
Частка доданої вартості сільського господарства у ВВП, %	1,6	6,35	1:4	32	Достатньо однорідна		
Частка доданої вартості промисловості у ВВП, %	24,3	34,9	1:5	38	Недостатньо однорідна		середня
Частка доданої вартості сфери послуг у ВВП, %	73,5	43,35	1:2,4	41	Недостатньо однорідна		
Середній імпортний тариф на всі товари, %	2	5,8	1:7	46	Цілком неоднорідна		
Інфляція, %	1,7	6,35	1:3,9	32	Достатньо однорідна		
Індекс взаємодоповнюваності торгівлі товарами, бал	0,82	0,38	1:3,7	39	Недостатньо однорідна		
Індекс глобальної конкурентоспроможності, бал	5,01	4,05	1:1,1	4	Однорідна		
Індекс легкості ведення бізнесу, бал	0,32	0,47	1:2,7	21	Достатньо однорідна		
<i>Фінансовий компонент</i>							
Частка страхових і фінансових послуг у експорті комерційних послуг, %	10,85	2,37	1:10	49	Цілком неоднорідна		слабка
Частка сукупного зовнішнього боргу у ВВП, %	410	71,8	1:13	61	Цілком неоднорідна		
<i>Науково-технологічний компонент</i>							
Індекс конкурентоспроможності ІТ, бал	56,14	20,19	1:2	22	Достатньо однорідна		
Частка товарів ІКТ у експорті, %	4,9	1,7	1:830	132	Цілком неоднорідна		слабка
Частка послуг ІКТ у експорті, %	11,0	8,7	1:12	83	Цілком неоднорідна		
<i>Політико-правовий компонент</i>							
Індекс економічної свободи, бал	69,3	59,9	1:1,5	12	Однорідна		висока
<i>Інфраструктурний компонент</i>							
Індекс сприяння торгівлі, бал	5,0	3,69	1:1,4	8	Однорідна		
Якість інфраструктури портів, бал	5,5	3,67	1:1,3	13	Однорідна		висока
Індекс ефективності логістики, бал	3,8	2,71	1:1,3	8	Однорідна		
<i>Соціальний компонент</i>							
Індекс розвитку людського потенціалу, бал	0,88	0,74	1:1,3	7	Однорідна		середня
Рівень безробіття, %	8,9	10,5	1:1,3	40	Недостатньо однорідна		

Примітка. Складено автором за даними [5, 6].

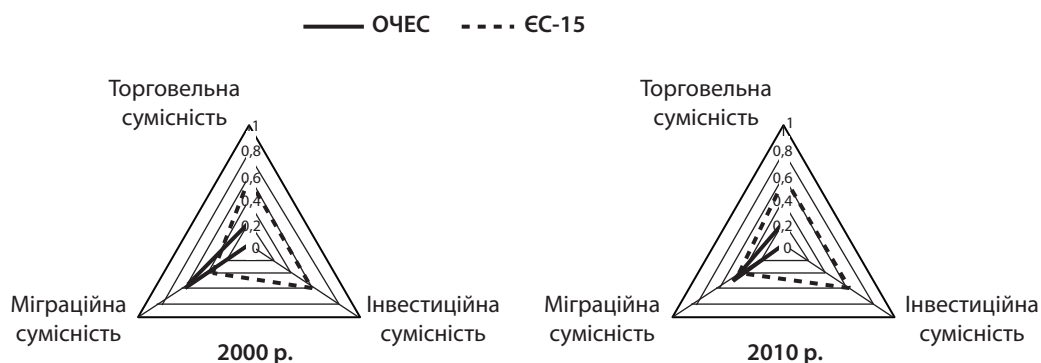

Рис. 1. Торговельна, інвестиційна, міграційна сумісності країн – членів ОЧЕС і ЄС-15 у 2000 р. і 2010 р.

Матричний аналіз внутрішньої регіональної торгівлі дозволив виявити ключові дво- і трьохвимірні торговельні ядра субрегіональної торгівлі (табл. 2).

Таблиця 2

Частки зовнішньоторговельного обігу у внутрішній субрегіональній торгівлі країн – членів ОЧЕС, %

Країна	Рік		
	2001	2010	2011
<i>Двовимірні ядра</i>			
Росія – Україна	28,7	28,6	31,2
Росія – Туреччина	12,6	19,9	16,3
Румунія – Туреччина	8,4	5,1	4,7
Туреччина – Україна	3,4	4,1	4,2
Болгарія – Росія	8,8	3,6	3,8
<i>Трьохвимірні ядра</i>			
Росія – Україна – Туреччина	44,7	52,5	51,7
Росія – Україна – Болгарія	39,3	32,9	36,0
Росія – Україна – Румунія	33,7	32,8	35,4
Росія – Україна – Греція	35,2	32,8	35,2
Росія – Туреччина – Румунія	24,3	28,0	23,7

Примітка. Розраховано автором за даними [8, 9].

Як видно з табл. 2, ключові торговельні потоки товарів приходяться на пари країн «Росія – Україна» і «Росія – Туреччина», причому якщо частка взаємної торгівлі першої пари країн зросла у 2011 р. до 31,2% сукупного обсягу субрегіональної торгівлі, то торгівля між країнами другої пари має негативну тенденцію у відповідному році – відбулося зменшення до 16,3%. Ці три держави (Росія, Україна і Туреччина) складають найбільше трьохвимірне ядро, збільшення концентрації якого прийшлося на 2011 р. – майже до 52%, тоді як у 2001 р. розподіл часток трьохвимірних ядер країн характеризувався більшою рівномірністю. З одного боку, це можна пояснити тим, що Росія й Україна внаслідок довготривалих реформ не активізували зовнішню торгівлю у повному обсязі у 2001 р. З іншого боку, ці три країни є найбільшими територіально та за абсолютними показниками ВВП серед держав ОЧЕС, тому об'єктивно мають найвищі можливості для експортно-імпоротної діяльності. Крім

того, для тих трьохвимірних ядер країн, до складу яких входять Болгарія, Румунія і Греція, взаємна торгівля має тенденцію до спаду через географічну переорієнтацію їх торговельних потоків на ЄС. Комплексний аналіз комплементарності торгівлі країн – членів ОЧЕС має бути доповнений зіставленням експортно-імпорتنних потоків основних груп товарів (рис. 2).

Отримані дані свідчать, що країни не мають комплементарної структури торгівлі, адже внутрішній регіональний імпорту і експорту за представленими групами товарів не перевищує 40%. Тільки енергетика залишається взаємовигідною сферою торгівлі, адже країни ОЧЕС постачають палива в рамках організації майже 29% сукупного обсягу, а відповідний імпорту складає 38%. Для більшості ж товарних груп їх частки в експорті й імпорту не перевищують 20%, а це означає відсутність внутрішньорегіональної спрямованості торгівлі та її слабку сумісність. Однак слід розуміти, що значна кількість країн Чорноморського субрегіону обумовлює «поверхневистість» подібного аналізу і необхідність покраїнового зіставлення внутрішніх регіональних експорту та імпорту за основними товарними групами, зокрема первинних товарів (рис. 3).

Як бачимо з рис. 3, лише Вірменія, Молдова, Болгарія, Сербія, Греція і Грузія мають середню торговельну сумісність за первинними товарами, адже частки їх взаємних експорту або імпорту складають або незначно перевищують 30%, за винятком внутрішнього регіонального експорту Вірменії, для якої цей показник складає майже 71%. Слід, однак, врахувати певну узагальненість цього аналізу, адже група первинних товарів об'єднує досить широку номенклатуру, зокрема продовольчу продукцію, сільськогосподарську сировину, руди і метали. Досить висока торговельна сумісність для держав Чорноморського субрегіону в розрізі торгівлі промисловими товарами (рис. 4).

З рис. 4 можна простежити, що частки внутрішніх регіональних експорту та імпорту майже для усіх країн перевищує 40%. Однак ця група товарів також має великий асортиментний ряд, і продукція промисловості відрізняється за такими важливими критеріями, як ступінь обробки і технологічність, а це, у свою чергу, обумовлює рівень розвитку країн, що впливає на розвиненість інтеграційних процесів. Якщо ж проаналізувати таку групу товарів, як палива, то можна простежити досить високий рівень сумісності торгівлі (рис. 5).

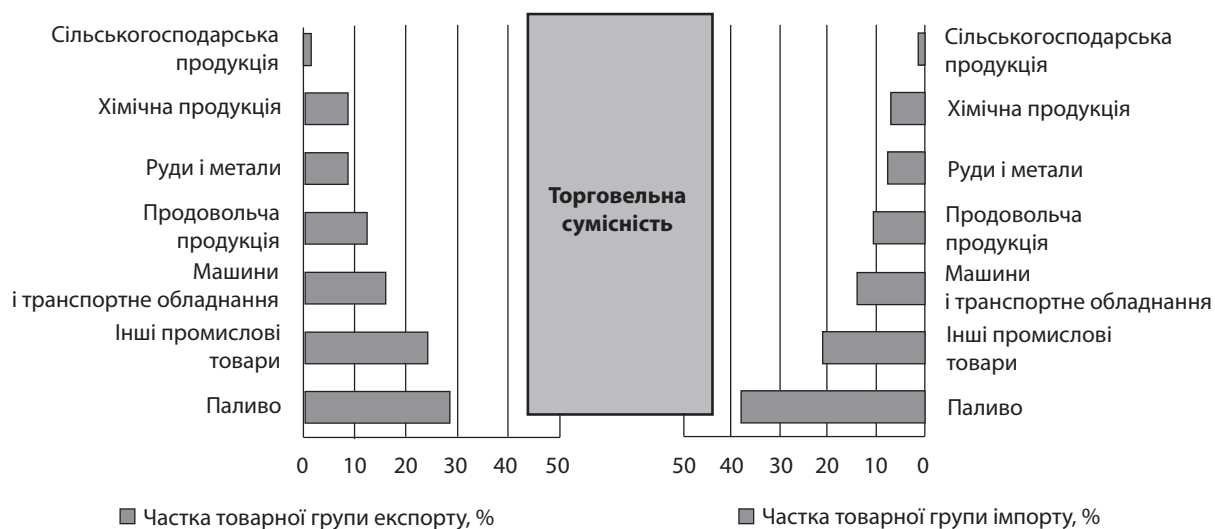

Рис. 2. Сумісність торгівлі країн – членів ОЧЕС за основними товарними групами, 2010 р.

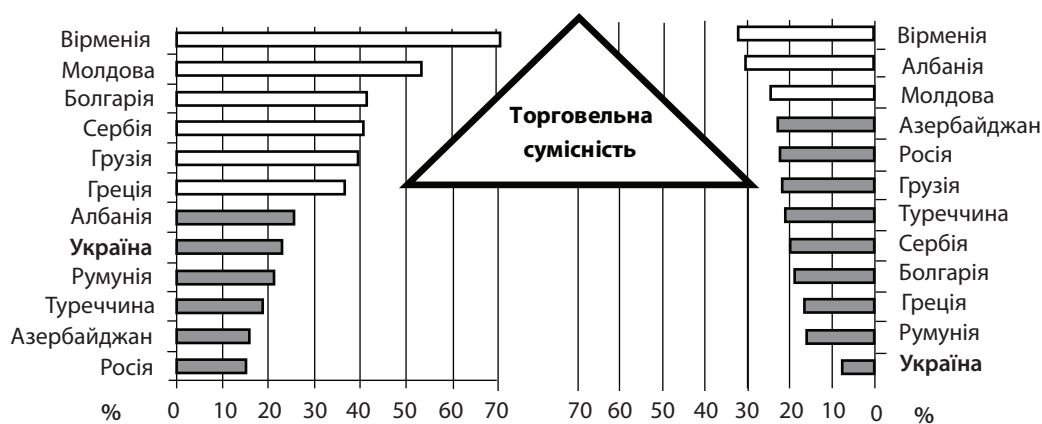

Рис. 3. Зіставлення часток торгівлі первинними товарами у внутрішніх регіональних експорті та імпорті за країнами ОЧЕС, 2010 р.

Рис. 4. Зіставлення часток торгівлі промисловими товарами у внутрішніх регіональних експорті та імпорті за країнами ОЧЕС, 2010 р.

Головними постачальниками палива виступають Азербайджан (68% його внутрішнього регіонального експорту) і Російська Федерація (відповідно – 55%), тоді як імпортують цю продукцію решта країн – членів ОЧЕС, для більшості з яких відповідні частки складають від 30% до 60%. Таким чином, торгівля енергоносіями і промис-

ловими товарами є найбільш оптимальною сферою співробітництва в контексті інтеграції країн – членів ОЧЕС.

ВИСНОВКИ

Отже досить узагальнено можна стверджувати про середній рівень інтеграційної сумісності країн

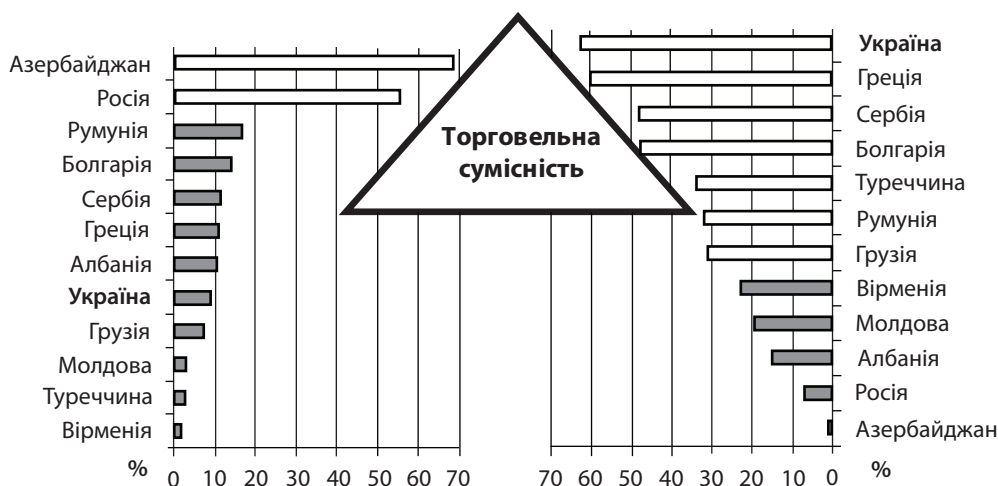

Рис. 5. Зіставлення часток торгівлі паливом у внутрішніх регіональних експорті та імпорті за країнами ОЧЕС, 2010 р.

ОЧЕС, відзначаючи її слабкі і сильні аспекти сумісності. Вітчизняні вчені погоджуються, що солідаризування (інтеграція) регіонів стане можливою лише за умов узгоджених спільних інтересів [10, с. 24]. Ця тенденція є основоутворюючою в концепції інтеграційної сумісності, адже лише бажання країн до інтеграції або інтеграційний інтерес стає відправною платформою до розробки відповідних напрямків оптимізації співробітництва країн. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Lugg A. D. Interests and anxieties: U.S. foreign policy and economic integration agreements [Thesis for requirements for the Degree of master of science] / A. D. Lugg. Portland, Oregon, 2012. – 222 p. [Electronic resource]. – Mode of access : <http://dc.library.okstate.edu/utills/getfile/collection/theses/id/4215/filename/4216.pdf>
2. Шишков Ю. Регионализация и глобализация мировой экономики: альтернатива или взаимодополнение? [Текст] / Ю. Шишков // Мировая экономика и международные отношения. – 2008. – № 8. – С. 3 – 20.
3. Методология научных исследований в международной экономической деятельности : Учеб. пособие / Наливайченко С. П., Наливайченко Е. В., Реутов В. Е. – Симферополь : ДиАйПи, 2007. – 412 с.
4. Шишков Ю. Отечественная теория региональной интеграции: опыт прошлого и взгляд в будущее [Текст] / Ю. Шишков // Мировая экономика и международные отношения. – 2006. – № 4. – С. 54 – 63.
5. Глобальна економіка XXI ст.: людський вимір : монографія / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, А. М. Колот [та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Д. Г. Лук'яненка та д-ра екон. наук, проф. А. М. Поручника. – К. : КНЕУ, 2008. – 420 с.
6. Портал конкурентоспособности Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://competitiveukraine.org/rating_comparison
7. World bank data [Electronic resource]. – Mode of access : <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do>
8. Московкин В. Взаимная торговля стран Организации черноморского экономического сотрудничества / В. Московкин, О. Шолкина ; НИУ БелГУ // Экономист. – 2011. – № 10. – С. 85 – 87.

9. Trade statistics for international business development [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx

10. Чужиков В. І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія : [монографія] / В. І. Чужиков. – К. : КНЕУ, 2008. – 272 с.

Рецензент – кандидат економічних наук, доцент, декан факультету міжнародної економіки КЕІ ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана» **О. С. Горда**